

LENNART ERIXON

Sackar Sverige efter – vad kan vi lära av utvecklingen i Förenta staterna?

Ingen fråga under de senaste decennierna har engagerat ekonomer i Förenta staterna så mycket som den försvagade produktivitetstillväxten. Tillväxten i BNP per sysselsatt (och per capita) minskade redan vid mitten av 1960-talet i USA. I andra OECD-länder inklusive Sverige inträffade "produktivetskrisen" först vid tidpunkten för den första oljekrisen. En återhämtning ägde rum under 1980-talet, men produktivitetstillväxten i tex USA kom ändå inte i närheten av den under 1960-talets första hälft. USAs produktivitetstillväxt har dessutom varit lägre än de flesta andra OECD-länders under hela efterkrigstiden. Amerikanska ekonomers (tidiga) bekymmer för produktivetsutvecklingen har satt tydliga spår i den nationalekonomiska litteraturen.

Oenigheten och osäkerheten om orsakerna till den försvagade produktivitetstillväxten i västvärlden är stor. Många ekonomer talar om ett "produktivetsmysterium". En viss samstämmighet har uppnåtts om att minskat kapacitetsutnyttjande och minskade investeringar (bl a genom lägre kapacitetsutnyttjande) var väsentliga orsaker till den ogynnsamma produktivetsutvecklingen under "den ekonomiska krisen" 1974-1982. Arbetsproduktivitetens tillväxttakt sjönk på grund av att sysselsättningen inte minskade i takt med produktionen (*labour hoarding*) och genom att investerings-

minskningen innebar en försvagad tillväxt i kapitalintensiteten och i de förbundna tekniska framstegen. Ekonomer med en "post-keynesiansk" framtoning framhöll, med hänvisning till statiska och dynamiska stordriftsfördelar, den försvagade produktionstillväxtens betydelse för den minskade produktivitetstillväxten.

De två oljekriserna gavs först en huvudroll vid analysen av nedgången i produktivitetstillväxt. Deras direkta betydelse kom dock så småningom att tonas ned till förmån för tre indirekta samband.¹

"Produktivetsmysteriet" i OECD-området uppstod främst vid analysen av 1980-talet. Produktivitetstillväxten återgick då inte till 1960-talets trots gynnsamma förutsättningar för produktivetshöjningar i form av en snabb informationsteknisk och mikroelektronisk utveckling, avregleringar, skattesänkningar för företag och hushåll, intensiv internationell konkurrens, omfattande fusioner och företagsköp samt sjunkande oljepriser. Kombinationen av en långvarig högkonjunktur och en förhållandevis hög arbetslöshet i många OECD-länder förefaller ha varit idealisk från produktivets-synpunkt.

¹ Realkapitalets effektivitet försämrades genom de ökade energipriserna vilket medförde ökade krav på investeringar för att upprätthålla en viss produktionskapacitet. Energibesparande investeringar tog dessutom resurser i anspråk som skulle kunna ha använts för att öka produktionskapaciteten. Men viktigast av allt: inflationsbekämpningen i OECD-länderna efter de två oljekriserna medförde en restriktiv ekonomisk politik som, åtminstone kortsiktigt, hämmade produktivitetstillväxten.

Fil dr LENNART ERIXON är forskarassistent vid National-ekonomiska institutionen, Stockholms universitet samt sekreterare i Produktivetsdelegationen.

En av de mest populära förklaringarna just nu till den låga produktivitetstillväxten i USA är att det tar tid innan de stora tekniska genombrotten under 1970- och 1980-talen får en sådan spridning att de märks i statistiken (innovationsspridningsargumentet). En annan sådan förklaring är att tjänstesektorns expansion inneburit en lägre produktivitetstillväxt i hela ekonomin (näringsstrukturargumentet). Ytterligare förklaringar är att antingen arbetsorganisationen i och ledningen av företagen eller kunskapsnivån i landet försämrats eller åtminstone inte förbättrats i den takt som krävs för att behålla den ekonomiska hegemonin (det företagsinterna argumentet respektive kompetensargumentet). Vissa amerikanska ekonomer menar, att den växande tjänstesektorn har minskat de traditionella produktivitetens relevans och reliabilitet – se problemet med att mäta kvalitetsförbättringar (statistikargumentet).²

Denna bakgrundsteckning ger perspektiv på den bok om det amerikanska produktivetsproblemet som den välkände ekonomen William J Baumol skrivit tillsammans med Sue Anne Batey Blackman och Edward N Wolff *Productivity and American Leadership: The Long View* [1989]. Boken har rönt stor uppmärksamhet i USA genom sin relativt sorglösa syn på den amerikanska produktivetsutvecklingen.³ Föreliggande artikel är i första hand en recension, men den tar också boken som utgångspunkt för några funderingar kring det svenska produktivetsproblemet.

Huvudtesen i boken är att det amerikanska produktivetsproblemet är överdrivet (alldeles bortsett från brister i statistiken) både i ett historiskt och i ett länderjämförande perspektiv. De flesta av argumenten känns igen från artiklar av Baumol och Wolff i *American Economic Review* (Baumol [1986], Baumol & Wolff [1988]). Baumol mfl polemiserar inte bara mot dem som vill göra den låga pro-

duktivitetstillväxten i USA till ett allvarligt problem utan implicit också mot vissa tidigare förklaringar av landets eftersläpning. Deras argument för USA skulle också kunna övertas av dem som inte oroar sig över den svenska produktivetsutvecklingen under de senaste decennierna.

Jag kommer inte att uppmärksamma de kapitel i boken som enligt min mening är mindre intressanta (läs: mindre kontroversiella) nämligen de om sparande, investeringar och tillväxt, utbildningens betydelse i underutvecklade länder, uttömningen av naturresurser som hinder för framtida tillväxt samt valet av produktivetsbegrepp.⁴

Eftersläpning behöver inte vara ett samhällsekoniskt problem

Baumol mfl polemiserar inte mot uppfattningen, att produktivitetstillväxt är den viktigaste orsaken till ökad levnadsstandard. De hävdar däremot, att låg industriell produktivitetstillväxt i ett land jämfört med i andra länder inte behöver innebära arbetslöshet och betalningsbalansproblem. Komparativa fördelar av

²Innovationsspridningsargumentet drivs tex av David [1990]. De företagsinterna och kunskapsmässiga förklaringarna till USAs produktivetsproblem dominerar MIT-studien *Made in America* (Dertouzos et al [1989]).

³Boken har också väckt intresse genom sin plädery för ett ekonomisk-historiskt synsätt. Detta innebar dels en belysning av produktivitet och levnadsförhållanden över en längre tidsperiod, dels en förklaring av USAs eftersläpning i termer av "efterföljareffekten". Det är tvivelaktigt om detta racker för en metodologisk utmaning av traditionell nationalekonomisk teori.

⁴Författarnas försvar för att använda begreppet arbetsproduktivitet i stället för begreppet total faktorproduktivitet i vissa sammanhang, inte bara av praktiska utan också av principiella skäl, kan emellertid uppfattas som kontroversiellt av somliga.

annan produktion och växelkursförändringar kommer att förhindra, att ett land med låg industriell produktivitetstillväxt förlorar andelar av världsmarknaden.

Men författarna går ett steg längre. Även om ett lands andel av världsmarknaden skulle sjunka på grund av en relativt låg produktivitetstillväxt är det inte säkert att invånarnas välfärd kommer att drabbas. Resurser från exportsektorn kan överföras till investerings- och konsumtionssektorn som direkt bidrar till invånarnas välfärd. Landet med den låga produktivitetstillväxten gynnas också av den efterfrågan av importvaror som uppstår i länder med hög produktivitetstillväxt och höga inkomster. Det "lågproduktiva" landets invånare drar också fördel av låga priser på varor producerade i det "högproduktiva" landet. Vid sin argumentering för tesen att lågproduktiva länder inte behöver drabbas av lägre välfärd eller extern obalans hänvisar Baumol m fl främst till det land där relativt låg produktivitetstillväxt varit förbunden med ett förlorat världsekonomiskt ledarskap: Storbritannien.

Författarna avfärdar tillväxtproblemen i ett land med låg produktivitetstillväxt lite väl lättvindigt. De empiriska hänvisningarna är här färre än i andra delar av boken. Mer systematiska studier hade krävts för att förneka ett samband mellan marknadsandelar och ekonomisk tillväxt. Bristande bytesbalans brukar ofta föranleda regeringar att fora en restriktiv ekonomisk politik som hämmar den inhemska konsumtions- och investerings-tillväxten. Argumenteringen för att eftersläpande länder gynnas av låga importpriser försvagas av att teknikutvecklande länder oftast kan dra fördel av positiva bytesförhållanden. Ett land med god förmåga att anpassa sig till och etablera nya världsmarknader (att utnyttja och skapa "ojämvikter" på världsmarknaden) drabbas sällan av dåliga bytesförhållanden.

Därmed inte sagt att Baumol m fl ger en entydigt positiv bild av landet med den

relativt låga produktivitetstillväxten. I själva verket tangerar de min synpunkt om bytesförhållandet ovan vid belysningen av eftersläpningens "verkliga kostnader". En låg produktivitetstillväxt kan visserligen kompenseras av devalveringar, men dessa medför välfärdsförluster inte bara på kort sikt (genom sjunkande reallöner) utan också på lång sikt genom att landet dels specialiserar sig på industrier med billig arbetskraft som konkurrensmedel, dels ersätter arbetskraft med realkapital i blygsammare omfattning.

En liknande hänvisning till industristrukturen saknas i de flesta makroekonomiska analyser av produktivetsproblemet. Sambandet mellan låg produktivitetstillväxt, devalveringar och fastlåsnings av industristrukturen förefaller rimligt åtminstone för en betraktare av Sveriges ekonomiska utveckling under 1980-talet. Vissa reservationer är ändå på sin plats. Baumol m fl behandlar sambandet mellan industriell specialisering och produktivitetstillväxt utan att beakta produktivitetstillväxtens *karaktär*. Hög produktivitetstillväxt kan vara lika strukturkonserverande som låg om den inte uppkommit genom organisationsutveckling, användningen av ny processteknologi eller genom nya produkter. Produktivitetstillväxten i sig är kanske av ett underordnat intresse vid analyser av förändringar av industristrukturen.

Författarna ger argument för att USAs relativt låga produktivitetstillväxt inte har inneburit att landet förlorat sin ledande ställning i världsekonomin. I den teknikintensiva industrin är det bara Japan som sprungit förbi. USAs andel av industrisysselsättningen i världen har ökat under efterkrigstiden. Författarna uttrycker ändå vissa tvivel på USAs ställning som ekonomisk stormakt med direkt hänvisning till Storbritanniens relativt låga produktivitetstillväxt före första världskriget. Deras behandling av frågan om USAs produktivetsutveckling hotar landets ledande

ställning utmynnade först i ett entydigt ja – innan de påbörjade arbetet med denna bok – därefter i ett trosvisst nej och till sist, i ett sammanfattande avsnitt i boken, i ett obestämt kanske. Den senare övergången är dock otydligare och sämre empiriskt underbyggd än den första.

Produktivitetstillväxten är inte låg i ett längre tidsperspektiv

Baumol m fl menar att tidsperspektivet vid analyser av de senaste decenniernas produktivitetstillväxt i USA är för snävt. Inte ens den kraftiga nedgången i BNP per arbetstimme under 1970-talet innebar något trendbrott i ett hundraårigt perspektiv. Det var snarare 1940- och 1950-talen som var "onormala" i bemärkelsen att produktivitetstillväxten då var hög i förhållande till trenden. Låg produktivitetstillväxt kännetecknade heller inte alla sektorer under 1980-talet. Det var bara bank- och försäkringsinstitut samt fastighetsförvaltning som uppvisade en signifikant nedgång under efterkrigstiden. Den genomsnittliga produktivitetstillväxten i tillverkningsindustrin var rentav högre under 1980-talet än under 1950- och 1960-talen.

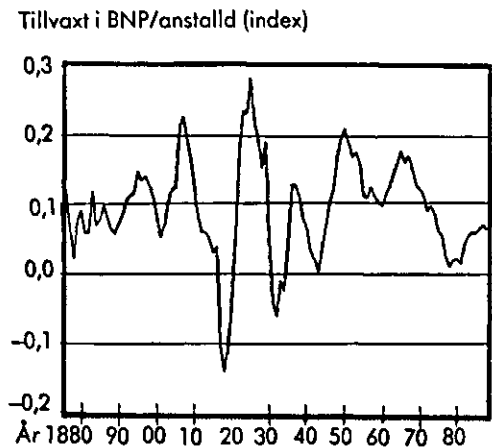
Det är förvånande, att Baumol m fl gör ett stort nummer av produktivetsutvecklingen i amerikansk tillverkningsindustri under 1980-talet. De uppgifter från US Bureau of Labour Statistics som de refererar till kom att revideras vid slutet av 1980-talet. De äldre beräkningarna tog inte hänsyn till att prissänkningar på datorer minskat databranschens vikt i tillverkningsindustrin. Det var dataindustrin som ensam låg bakom den höga produktivitetstillväxten i tillverkningsindustrin under 1980-talet enligt den gamla statistiken. Baumol m fl nämner revideringen – som medförde att den uppmätta produktivitetstillväxten i USAs industri tom blev lägre än den svenska – men ignorerar den sedan i den fortsatta analysen.

Det uppkommer här ett dilemma för

författarna. Hög produktivitetstillväxt i amerikansk tillverkningsindustri under 1980-talet (se den gamla statistiken) ger stöd för deras tes att produktivetsutvecklingen i USA inte är alarmerande. Samtidigt hade låg produktivitetstillväxt i industrin (se den nya statistiken) varit "bra" vid plåderingen för deras andra huvudhypotes nämligen att USAs relativt låga produktivitetstillväxt beror på "efterföljareffekten". Jag behandlar Baumol m fls lösning av detta dilemma nedan.

Författarna har ändå rätt i, att tidsperioden oftast är för kort vid produktivetsanalyser. I fallet Sverige finns det ingen tendens till nedgång i produktivitetstillväxt (BNP per anställd) under perioden 1876-1988 – se *Figur 1* – trots att det rent matematiskt är svårare att uppfylla kravet på konstant produktivitetstillväxt på en högre utvecklingsnivå. Tendensen har dock varit negativ efter andra världskriget. Produktivetsutvecklingen under den senaste tjugoårsperioden har fått en krisstämpel, precis som i USA, genom jämförelser med den onormalt höga tillväxttakten under de närmast föregående decennierna. Den höga produktivitetstillväxten under perioden 1945-70

Figur 1 Årlig tillväxt i BNP per anställd i Sverige, 1876-1988, glidande medelvärden (fem år).

Källa: Se Erixon [1990a].

kan bara jämföras med den under 1900-talets första decennium och under 1920-talet. Det svenska produktivetsproblemet är mindre uppenbart i ett längre tidsperspektiv än efterkrigstidens.

Skillnader i länders produktivitetstillväxt beror på "efterföljareffekten"

Den hypotes som framför allt förknippas med Baumol m fl är att USAs låga produktivitetstillväxt jämfört med andra länder beror på "efterföljareffekten". Teknikledande länder har en lägre produktivitetstillväxt än teknikimiterande länder. Ju längre bort från teknikfronten ett land befinner sig i utgångsläget, desto större är produktivitetstillväxten. När det teknikimiterande landets produktivetsnivå närmar sig det teknikledande landets minskar skillnaderna i produktivitetstillväxt.

Denna hypotes förefaller rimlig inte bara vid analyser av USAs relativt låga produktivitetstillväxt utan också vid försök att förklara varför produktivitetstillväxten sjunkit i Sverige och varför Sverige haft en lägre produktivitetstillväxt än länder på en lägre utvecklingsnivå.⁵ Baumol m fl presenterar data som visar, att tillväxten i BNP per arbetstimme (och även BNP per capita) i ett stort antal länder (inklusive USA och Sverige) konvergerat både under den senaste hundraårsperioden och efter det andra världskriget. Regressionsanalyser av olika länder visar, att produktivetsnivån i utgångsläget hade ett klart inflytande över produktivitetstillväxten under den studerade perioden. Baumol m fl hävdar rentav, att USAs produktivitetstillväxt under efterkrigstiden varit högre än vad som kunde ha förväntats av konvergensteorin.

Baumol m fls länderurval har kritiserats i andra sammanhang (se DeLong [1988]). Kritiken har fått författarna att ge upp hypotesen om en allmän konvergens: hypotesen kan bara bekräftas för efterkrigstiden. Baumol drog tidigt slutsat-

sen att konvergensteorin inte omfattar de fattigaste länderna (Baumol [1986]), men han och hans medförfattare håller nu också med om att inte ens de relativt högt utvecklade länderna har konvergerat sedan 1870. Vidare finns det ingen garanti för att länder stannar kvar i "konvergenzklubben". De utesluter alltså inte, att andra faktorer än efterföljareffekten kan påverka den relativa produktivitetstillväxten. Författarnas modifierade teori – som gäller BNP per capita – har verifierats vid en studie av total faktorproduktivitet (Dowrick & Nguyen [1989]). Allvarliga svagheter i argumenteringen för efterföljareffekten kvarstår dock.

Det är en svaghet vid prövningen av konvergensteorin att den är partiell. Det är inte säkert, att signifikansen för variabeln "produktivetsnivån" vid förklaringar av produktivitetstillväxt kvarstår efter inkluderingen av andra bestämningsfaktorer. Vid en tidsserieanalys av produktivitetstillväxten i svensk tillverkningsindustri var produktivitetsskillnaden mellan USA och Sverige signifikant vid en partiell studie men inte efter att hänsyn tagits till andra förklaringsfaktorer (Erixon [1990b]). Enligt Maddisons studie [1987] av sex OECD-länder var inhämtningen av det amerikanska produktivetsförslaget inte orsak till den mins-

⁵ Baumol m fl anser det vara normalt att ett teknikledande land verkligen har en lägre produktivitetstillväxt än ett teknikimiterande. Men Japan är ett bra exempel på ett land där övergången från teknikimitation till teknikleaderskap (åtminstone vad gäller *utveckling* av ny kunskap) inte behöver leda till ett förlorat försprång i produktivitetstillväxt. Det teknikledande landet kan, främst genom FoU-investeringar och *learning-by-doing*, mycket väl upprätthålla och to m öka produktivitetssklyftan till imiterande länder (se Nelson & Winter [1978]). Denna teoretiska kritik av Baumol m fls konvergensteori ska laggas till den empiriska kritiken, se den fortsatta framställningen ovan.

kade tillväxttakten under 1970- och 1980-talen i alla länder och inte heller den viktigaste förklaringen till nedgången i något land (se även Michl [1985]).

Ytterligare invändningar kan resas mot författarnas prövning av konvergensteorin. Det faktum att BNP per arbetstimme konvergerat i en "exklusiv" grupp av utvecklade industriländer behöver inte bero på teknikspridning. Med Baumol m fls tolkning av efterföljareffekten i termer av teknikimitation hade det varit naturligt, att jämföra produktivitetstillväxten i industrin. Teknikspridning är onekligen av mindre intresse vid analyser av tjänsektorn.

Här uppkommer det dilemma för författarna som berördes ovan. De har redan bestämt sig för att produktivitetstillväxten i USAs tillverkningsindustri var *hög* under 1980-talets högkonjunktur trots goda skäl för att använda den reviderade statistiken som visar att produktivitetstillväxten var betydligt lägre under detta decennium. Den äldre industristatistiken är ett av de viktigaste stöden för tesen att de senaste decenniernas produktivitetstillväxt i USA inte varit låg i ett historiskt perspektiv. Å andra sidan skulle användningen av den äldre statistiken ha stört deras tes om en faktisk konvergens. Endast Japan hade en högre industriell produktivitetstillväxt än USA i OECD-området enligt denna statistik. Efterföljarhypotesens förklaringsvärde har varierat vid regressionsstudier av bara tillverkningsindustrin (jämför Dowrick & Gemmel [1989], Gordon & Baily [1989] och Michl [1985]).⁶

Författarna "löser" dilemmat genom att studera produktivitetstillväxten i *hela ekonomin* trots att deras syn på efterföljareffekten motiverar en studie av bara industrin. Jag vill inte bekylla Baumol och hans kolleger för att vara medvetet vilseledande. Däremot är det tydligt att även erfarna ekonomer kan bli farblinda vid försöken att ge entydiga svar på komplicerade samhällsekonomiska frågeställningar.

Utjämnningen av skillnaden i produktivitetstillväxt under efterkrigstiden inom "konvergensklubben" i hela ekonomin beror sannolikt inte i första hand på teknikimitation utan på "nivåeffekten" – länder på en lägre utvecklingsnivå har lättare att uppvisa hög produktivitetstillväxt – samt på tjänstesektorns storlek och utveckling i olika länder. Baumol m fls egen statistik indikerar, att länder med en hög andel sysselsatta i tjänstesektorn i utgångsläget som USA och Sverige haft den lägsta produktivitetstillväxten. Samtidigt har ökningen av sysselsättningen i tjänste-

⁶Konvergensteorin (upphinnings-effekten) i Baumol m fls bok består egentligen av tre delar. Enligt den första teorin har produktivetsnivåerna i olika länder faktiskt konvergerat. Den andra teorin säger, att produktivitetssklyftan till USA eller produktivetsnivån som sådan förklarar ett lands relativa och historiska produktivitetstillväxt. Den tredje hypotesen innebär en tolkning av de två första konvergensteorierna i termer av teknikimitation.

Det ska inte förnekas, att även de industriella produktivetsnivåerna har konvergerat under efterkrigstiden, se Dollar & Wolff [1988]. Det finns dock tecken på en försvagad eller obefintlig konvergens under 1970-talets andra hälft och under 1980-talet speciellt vid användningen av den äldre industristatistiken för USA. Den andra konvergensteorin har inte bekräftats för industrin vid alla studier vilket omnämndes ovan. Min allvarligaste invändning mot Baumol m fls konvergensteori gäller emellertid hypotesen att upphinnings-effekten speglar teknikimitation i sig. Teorin försvagas bl a av att utjämnningen av produktivitetsskillnaden i industrin mellan USA och andra OECD-länder var svagast i högteknologiska branscher där teknikspridningen från USA kan förväntas ha varit mest omfattande, jämför Dollar & Wolff [1988]. Den minskade produktivitetsskillnaden mellan USA och andra utvecklade industriländer beror förmodligen på "nivåeffekten" (se fortsättningen ovan) samt på teknikimitation i kombination med svårigheterna för USA att skapa nya teknikförspång.

sektorn varit blygsammare i USA än i samtliga andra OECD-länder undantaget Nya Zeeland. Den minskade spridningen i tjänsteintensitet har förmodligen bidragit i hög grad till utjämningen av produktivitetstillväxt.

Denna konvergensteori initierar en helt annan diskussion än den som förs av Baumol m fl. Inställningen till produktivetsproblemet blir eventuellt ännu mer sangvinisk än den som genomsyrar deras bok. Författarna påstår trots allt att produktivitetstillväxten i Förenta staterna måste höjas. Med den alternativa tolkningen av konvergensteorin måste vi fråga oss om produktivitetstillväxt verkligen är ett bra mått på förändringar i levnadsstandard på höga utvecklingsnivåer. Vidare måste intresset i större utsträckning koncentreras till svårigheterna att fånga upp kvalitetsförbättringar vid mätningar av produktivitetstillväxt. Denna syn på produktivetsproblemet *utesluter* dock inte åtgärder för att höja produktivitetstillväxten i tjänstesektorn.

Den alternativa tolkningen av konvergensteorin är också förenlig med slutsatsen, att Sveriges relativa produktivitetstillväxt i *industrin* är för låg. Sverige hade en lägre industriell produktivitetstillväxt än jämförbara länder (med vissa undantag) under perioden 1974–88 – som präglades av långa lågkonjunkturer och en lång högkonjunktur – och under 1980-talets andra hälft. Denna eftersläpning är tydlig vare sig jämförelsen baseras på förädlingsvärdet per arbetstimme eller per anställd (se Erixon [1990a]). Reservationer måste emellertid göras för svårigheterna att jämföra produktivitet på grundval av nationalräkenskaperna. De statistiska myndigheterna i USA och Västtyskland beaktar kvalitetsförbättringar i viss mån vid beräkningar av förädlingsvärden i industrin. En av Produktivetsdelegationens uppgifter är att utreda i vilken utsträckning rangordningen av OECD-länder beror på skillnader i mätmetoder och statistikens tillförlitlighet.

USA har inte avindustrialiserats

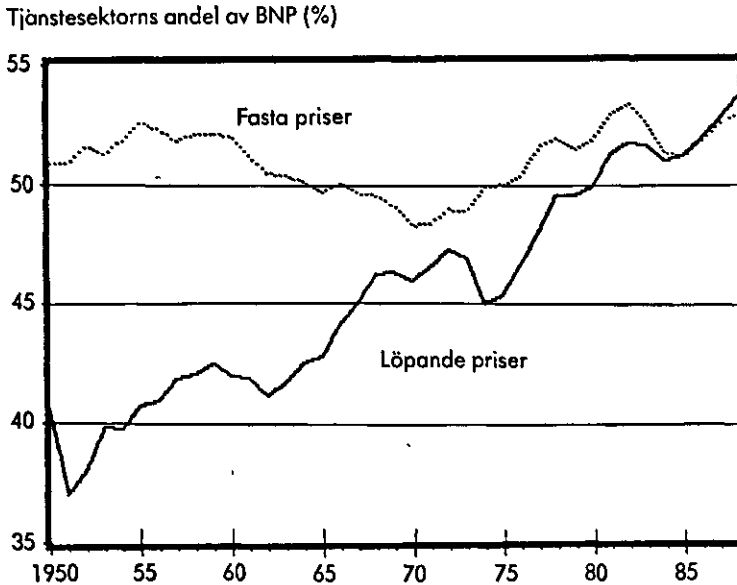
Den mest uppseendeväckande tesen i boken – som för övrigt Baumol drivit länge – är att det inte ägt rum någon "avindustrialisering" i USA. Sysselsättningsökningen i tjänstesektorn speglar en dålig produktivetsutveckling och inte att landet förlorat industriell konkurrenskraft eller att rikare länder som USA ofrånkomligen riktar en ökad efterfrågan mot tjänstesektorn. Det är tjänstesektorns andel av produktionen i *värdetermer* som ökat genom den låga produktivitetstillväxten, inte dess andel av den reella produktionen. Det finns inget positivt samband mellan reell tjänsteandel av BNP och reell BNP per capita enligt en studie av 39 länder som Baumol m fl refererar till. Den höga tjänsteandelen i värdetermer i länder med hög BNP per capita beror på att andelen stagnerande tjänstesektorer – tjänstesektorer med låg produktivitetstillväxt – är större i rikare länder.

Denna tes utgör egentligen inte någon kritik av tidigare förklaringar av den låga produktivitetstillväxten i Förenta staterna. Flera ekonomer har hävdad, att den låga produktiviteten/produktivitetstillväxten i tjänstesektorn minskat produktivitetstillväxten i hela ekonomin, dvs tillväxten har minskat av "strukturella" skäl. Baumol m fl vänder sig snarare mot dem som hävdar att förändringar i både produktions- och sysselsättningsstruktur orsakat nedgången i USA.

Det är svårt att pröva författarnas tes om tjänstesektorn utan en ingående analys av deras datamaterial. Anmärkningen ska bara göras, att indexproblemen måste vara stora. Låt mig ändå försöka besvara den fråga som en svensk lasare av Baumol m fls bok säkert ställer sig: Skulle en beräkning av produktionsandelar i löpande och fasta priser motsvarande den baumolska ge samma resultat i fallet Sverige?

Tjänstesektorns andel av BNP i fasta och löpande priser under perioden 1950–

Figur 2 Tjänstesektorns andel av BNP i fasta och löpande priser i Sverige, 1950–88.

Anmärkning: Tjänstesektorn omfattar SNR 6–9. Slutsatserna om tjänstesektorns utveckling blir desamma om SNR 6 – varuhandel, restaurang- och hotellrörelse – hade uteslutits. Genom den metod som används vid beräkningar av forordningsvärdet i volym i bl a den offentliga sektorn kan en ökning av tjänstesektorns andel av BNP i fasta priser spegla skillnader i "verklig" produktivitetstillväxt. Detta försvårar tolkningen av figuren i termer av "avindustrialisering".

Källa: SCBs nationalräkenskaper.

88 i Sverige framgår av *Figur 2*. Figuren visar, att tjänstesektorns andel av BNP ökade kraftigt under 1970- och 1980-talet oavsett mått. Däremot ökade endast tjänstesektorns andel i löpande priser under 1960-talet. Det finns alltså "amerikanska" tecken på att tjänstesektorns expansion inte var liktydig med en ökad relativ efterfrågan på tjänster eller en industriell undanträngning under detta decennium. Faktum är att tjänstesektorns andel i fasta priser inte ökade trendmässigt under den studerade efterkrigsperioden.

Produktivitetspolitik är nödvändig

Baumol m fl argumenterar, liksom andra amerikanska ekonomer, för att det krävs investeringar i maskiner, byggnader och FoU samt satsningar på utbildning (spe-

ciellt av minoritetsgrupperna) för att USA ska behålla sin ställning som ledare i världsekonomin. De lämnar här stort utrymme för ingrepp i marknadssystemet. Boken innehåller bara en kort hänvisning till behovet av (fortsatta) avregleringar. Paradoxalt nog har ledande amerikanska ekonomer i nationalekonomins huvudfåra i allmänhet en starkare interventionistisk läggning än sina svenska kolleger. Detta är ett faktum som inte enbart kan förklaras av att det offentliga regleringsystemet är mer omfattande och den offentliga sektorn större i Sverige.

I avsikt att öka de produktiva investeringarna förordar författarna ett system där de företag som kan uppvisa produktivitetstillväxt under det föregående året ges en skatterabatt. Förslaget påminner om de expansionsstöd som Gösta Rehn förfäktar. Vid operationaliseringen av

förslaget kopplar Baumol m fl skatterebatten till förändringar i företagens reella lönsamhet. Lönsamhet uppfattas av författarna som ett mått på total faktorproduktivitet. Invändningen kan här resas, att lönsamhet inte bara bestäms av total faktorproduktivitet. Med Baumol m fls förslag premieras företagen även för de lönsamhetsökningar som åstadkoms genom ökad monopolmakt och genom devalveringar, förändringar som inte är förknippade med öknings av den totala faktorproduktiviteten.

Avslutning

Baumol m fls bok är en av de mest pedagogiska och perspektivrika böcker som har skrivits om produktivetsproblemet. De lyckas ge en allsidig bild av orsakssammanhangen utan de tröttande uppräknings av produktivitetens komponenter och bestämningsfaktorer som kännetecknar många andra bidrag till litteraturen. De enda faktorer som inte berörs alls är frågor kring arbetsorganisation, arbetsmiljö och företagsledning dvs de företagsinterna förhållanden som lyfts fram av andra amerikanska ekonomer. Olika slag av ineffektiviteter på bransch- och företagsnivå – givet de potentiella produktionsmöjligheterna – behandlas relativt fåordigt. Uteslutningarna förklaras av författarnas obenägenhet att se några produktivetsproblem i Förenade staternas industri.⁷ Trots dessa ofullständigheter finns det all anledning att rekommendera boken till dem som önskar fördjupa sig i produktivetsproblemet vare sig detta är amerikanskt eller svenskt.

Författarnas engagerade beskrivning av den standardförbättring som produktivetsökningarna under 1900-talet givit upphov till är det kapitel som stannar kvar längst i minnet efter läsningen av deras bok. De ger många exempel på hur breda folklager saknade de mest elementära förnödenheter i form av kläder, mat, bostäder, utbildning och läkarvård under

1800-talet, ett århundrade som ändå kännetecknades av avsevärda förbättringar av levnadsförhållandena. Av New Yorks 630 000 invånare under 1860-talet hade bara 1 400 tillgång till badkar och 10 000 tillgång till vattenklosetter av vilka hälften var av mycket primitiv sort. Levnadsstandarderna var ändå betydligt högre för stadsbor än för folk på landsbygden vid den tiden. I hela USA fanns det bara 149 sjukhus vid mitten av 1870-talet, varav en tredjedel var sinnessjukhus. Merparten av sjukhusen var ohygieniska välgörehetsinrättningar för de allra fattigaste. Den obligatoriska disneysagan om den lyckliga amerikanska 1800-talsfamiljen vid läggningen av femåringen ger inte samma behållning efter läsningen av Baumol m fls bok.

Referenser

- Baumol, W J, [1986], "Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run Data Show". *American Economic Review*, Vol 76, s 1072-1085.
- Baumol, W J, Blackman, S U B & Wolff, E N, [1989], *Productivity and American Leadership: The Long View*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Baumol, W J & Wolff, E N, [1988], "Productivity Growth, Convergence, and Welfare: Reply". *American Economic Review*, Vol 78, s 1155-1159.
- David, P A, [1990], "General Purpose Engines, Investment, and Productivity Growth – From the Dynamo Revolution to the Computer Revolution". Stencil. Uppsats presenterad vid IVAs, Industridepartementets och OECDs konferens Technological Change and Investment, Stockholm.
- DeLong, J B, [1988], "Productivity Growth, Convergence, and Welfare: Comment". *American Economic Review*, Vol 78, s 1138-1154.

⁷ Uteslutningen är inte motiverad ens med den gamla statistiken eftersom det är en bransch – dataindustrin – som lyfter upp produktivitetstillväxten i hela industrin.

- Dertouzos, M L, Lester, R K & Solow, R M, [1989], *Made in America – Regaining the Productive Edge*. The MIT Commission on Industrial Productivity, MIT Press, Cambridge, MA.
- Dollar, D & Wolff, E N, [1988], "Convergence of Industry Labour Productivity Among Advanced Economies, 1963-1982". *Review of Economics and Statistics*, Vol 70, s 549-558.
- Dowrick, S & Gemmell, N, [1989], "Industrialisation, Catching Up and Economic Growth – A Comparative Study Across the World's Capitalist Countries". Discussion Paper No 216, Centre for Economic Policy Research, The Australian National University.
- Dowrick, S & Nguyen, D-T, [1989], "OECD Comparative Economic Growth 1950-85: Catch-Up and Convergence". *American Economic Review*, Vol 79, s 1010-1030.
- Erixon, L, [1990a], "Produktivetsproblemet". Stencil. Produktivetsdelegationen, april.
- Erixon, L, [1990b], "Produktivetsnedgången i svensk industri – Fem hypoteser". Stencil. Produktivetsdelegationen, maj.
- Gordon, R J & Baily, M N, [1989], "Measurement Issues and the Productivity Slowdown". Stencil. Uppsats presenterad vid International Seminar on Science, Technology and Economic Growth.
- Maddison, A, [1987], "Growth and Slowdown in Advanced Capitalist Economies: Techniques of Quantitative Assessment". *Journal of Economic Literature*, Vol 25, s 649-698.
- Michl, T, [1985], "International Comparisons of Productivity Growth: Verdoorn's Law Revisited". *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol 7, s 474-492.
- Nelson, R R & Winter, S, [1978], "Forces Generating and Limiting Concentration under Schumpeterian Competition", *Bell Journal of Economics*, Vol 9, s 524-548.